

Земля

Джеймс Джойс

ЗЕМЛЯ(1)

(1) Оповідання "Земля" — десяте у збірці "Дублінці". Оповідання написано у 1905 році, перероблено у 1906-му. Перша публікація у збірці "Дублінці" у 1914 році.

Начальниця дозволила їй піти, як тільки жінки нап'ються чаю, і Марія з нетерпінням чекала свого вільного вечора. Кухня так і виблискувала: куховарка сказала, що можна побачити себе у величезних мідних казанах. Вогонь був гарний, яскравий, а на одному з приставних столів лежали чотири величезних солодких пироги(2). Пироги були на перший погляд не розрізані; але якщо підійдеш ближче, то побачиш, що вони розрізані на довгі, товсті скиби і готові до подачі до чаю. Марія сама покряяла їх.

Марія була на зріст маленькою-маленькою, але з довжелезним носом і довжелезним підборіддям. Вона розмовляла в ніс, і завжди заспокійливо: "Так, моя дороженька" та "Ні, моя дороженька". За нею завжди посиляли, коли жінки заводили сварки, стоячи над своїми шапками, і їй завжди вдавалося їх помирити. Якось начальниця сказала їй:

— Маріє, ви справжня миротвориця!

І кастелянша і дві леді з опікунського комітету(3) почули цей комплімент. І Руда Муні завжди говорила, що вона не попустила б тій німій, що відповідала за праски, якби не Марія. Всі любили Марію.

Жінки пили чай о шостій годині, і вона матиме можливість піти звідси до сьомої. Від Болсбріджа(4) до Колони(5) двадцять хвилин; від Колони до Драмкондри(6) також двадцять хвилин; і двадцять хвилин на покупки. Вона буде там ще до восьмої. Вона витягла свій гаманець із срібними застібками і знову прочитала слова: "Дарунок з Белфаста". їй дуже подобався цей гаманець через те, що Джо привіз його їй п'ять років тому, коли він та Алфі поїхали у подорож до Белфаста на день Святого Духа(7). У гаманці лежали дві півкрони(8) та декілька мідяків. У неї залишиться п'ять шилінгів після того, як вона заплатить за проїзд у трамваї. Яка у них буде гарна вечірка, всі діти співатимуть! Вона сподіватиметься тільки на одне: що Джо прийде не напідпитку. Він зовсім інший, коли вип'є. [74]

(2) Мається на увазі пиріг "у краплиночку" або хліб у формі цеглини. Це традиційна страва на день Усіх Святих (Хеловін); солодкий пиріг, про який ідеться в оповіданні, — це сорт хліба, який виготовано з шматочками фруктів та порічок. Він запікається з монетами або обручками, що символізують майбутнє — наприклад, багатство або заміжжя.

(3) Йдеться про членів з комітету організації Лемплайт міста Дубліна. Ця протестантська благодійна організація надавала притулок і намагалася перевиховати жінок, яки займалися проституцією або пиячили. Марія працює у судомийці на кухні

цієї організації, що створює контраст між її цнотливістю та середовищем, з якого вийшли мешканки цього притулку.

(4) Болсбрідж — передмістя у південно-східній частині Дубліна.

(5) Колона — колона Нельсона, яка колись стояла на вулиці Секвіл (зараз вулиця О'Конел), головній вулиці Дубліна. Колону було споруджено британською владою на честь адмірала лорда Нельсона (1758-1805).

(6) Драмкондра — передмістя у північній частині Дубліна.

(7) День Святого Духа — громадське свято, перший понеділок після Трійці.

(8) Дві по півкрони — п'ять шилінгів.

Часто він пропонував їй приїхати і жити разом з ними; але їй здавалося, що вона їм заважатиме (хоча дружина Джо так добре ставилася до неї), таж вона звикла до життя у пральні. Джо був добрим хлопцем. Вона виняньчила його та Алфі також; і Джо частенько говорив:

— Матінка це матінка, але моєю справжньою матір'ю є Марія.

Після розпаду родини хлопці знайшли для неї це місце у дублінській пральні Лемплайта, і воно їй подобалося. Спочатку вона погано думала про протестантів, але зараз вважає, що вони дуже добрі люди, може, занадто спокійні та серйозні, але все-таки вони дуже милі і з ними можна ладити. І потім у неї були свої рослини в оранжереї, і їй подобалося доглядати за ними. У неї були чудові папороті та воскові рослини і, коли хто-небудь приходив її провідати, вона завжди дарувала гостю один або два паростки зі своєї оранжереї. Але одне, чого вона не любила, — це брошури(9), розвішані на стінах; але начальниця була така приємна жінка, з якою можна було мати справу, така шляхетна.

Коли кухарка сказала, що все готово, вона зайшла у жіночу кімнату і подзвонила у великий дзвін. За декілька хвилин жінки почали сходитися по дві, по три, витираючи розпарені долоні об свої нижні спідниці та спускаючи рукава кофтинок на червоні розпарені руки. Вони посідали перед своїми великими кухлями, в які кухарка та німа наливали гарячий чай з молоком та цукром, вже розмішаний у величезних олов'яних чайниках. Марія розпоряджалася розподілом солодкого пирога і стежила за тим, щоб кожна жінка отримала свої чотири скиби. Скільки було сміху та жартів за їжею. Ліззі Флемінг сказала, що вона впевнена — Марія отримає обручку(10), і, хоча Флемінг казала це кожного разу перед днем Усіх Святих(11), Марія вимушена була посміхнутися та сказати, що вона не бажає ані обручки, ані чоловіка; і коли вона сміялася, її сіро-зелені очі іскрилися від зневіри та сором'язливості і кінчик її носа мало не торкався підборіддя. Потім Руда Муні підняла свій кухоль з чаєм і запропонувала випити за здоров'я Марії, а всі жінки гримали своїми кухлями по столу, і ще вона сказала, що, на жаль, не має ані ковточка портеру, а то б вона випила. І Марія знову сміялася, доки кінчик її носа мало не торкнувся підборіддя, і її крихітне тіло тряслося від сміху, бо вона знала, що Муні зичить їй добра, хоча, певна річ, поняття в неї простацькі.

Але як Марія була вдоволена, коли жінки закінчили пити чай і кухарка та німа

почали збирати посуд! Вона пішла до своєї кімнатки і, пам'ятаючи, що наступного ранку буде ранкова меса, перевела стрілку будильника з сьомої години на шосту. Потім вона зняла робочу спідницю та капці і поклала свою кращу спідницю на ліжку, а свої крихітні вихідні черевички поставила біля підніжжя ліжка. Вона також змінила кофтинку; і поки вона стояла перед люстерком, їй усе пригадувалося, як вона, бувало, одягалася у неділю на ранкову месу(12), коли була ще зовсім молоденькою; і вона поглянула з дивною лагідністю на крихітне тільце, яке вона так часто прикрашала. Незважаючи на роки, вона вважала гарним своє охайне, маленьке тіло.

(11) Брошури — протестантські моральні та релігійні вислови або уривки з Біблії, які мали за мету зробити кращими мешканців притулку.

(10) Мається на увазі традиційно запечена обручка у солодкому пирозі, кому вона дістанеться, та вийде заміж.

(11) Хеловін, або переддень свята Всіх Святих, який святкується напередодні 1 листопада. Хеловін збігається з давнім язичеським святом Самхейн, святом мертвих, під час якого, як вважалося, душі мертвих вертаються на землю, що передвіщає прихід зими.

(12) Ранкова меса: наступного дня, 1 листопада, настає День Усіх Святих, церковне свято.

Коли вона вийшла, вулиці блищали від дощу, і вона була задоволена, що одягла свій старенький брунатний дощовик. Трамвай був набитий людьми, і їй довелося сісти на стільчик у кінці вагона, обличчям до всього цього натовпу, і носакі її черевиків ледь доставали до підлоги. У думці вона зважувала все, що збиралася зробити, і відчувала, як добре бути незалежною і мати у гаманці свої власні гроші. Вона сподівалася, що вони гарно посидять увечері. Вона була впевнена — так воно і буде, але вона мимоволі думала, що, на жаль, Алфі і Джо не розмовляють один з одним. Тепер вони завжди сперечалися, хоча хлопцями були найкращими друзями: але таке вже життя. [75]

Вона вийшла з трамваю біля Колони і швидко пробралася крізь натовп. Вона зайшла у кондитерську Даунза, але у крамниці було так багато людей, що довелося довгенько чекати, поки її обслужили. Вона купила дюжину різних тістечок по пенні за кожне і нарешті вийшла з крамниці з великим пакунком. Потім стала поміркувати, що б ще їй купити: вона хотіла купити щось дійсно смачненьке. У них, напевно, є вдосталь яблук та горіхів. Важко було щось вирішити, і єдине, що їй спало на думку, — це кекс. Вона зупинилася на кексі з коринкою, але у Даунза на такому кексі було замало глазурованого мигдалю, і вона пішла у кондитерську на Генрі-стріт. Тут вона тривалий час не могла визначитися, і модно одягнена молода леді за прилавком, яр, очевидно, трохи роздратовалася, запитала її, чи вона часом купує не весільний пиріг. Це вимусило Марію почервоніти, і вона посміхнулася молодій леді; але молода леді* сприйняла це дуже серйозно, і нарешті відрізала товстий кусень кексу з коринкою, загорнула його і сказала:

— Два шилінги і чотири пенси(13), будь ласка.

* Читач може подумати, що в оповіданні трохи незграбний синтаксис, численні

повторення, то синонімічні, а то й буквальні, — це помилки перекладача; але насправді це спроба відтворити стилістику Джойса, яка, в свою чергу, відтворює "стилістику" думок, внутрішньої мови та світобачення Марії.

(13) Це ціна досить дорогого кексу.

Вона думала, що їй доведеться простояти у трамваї до Драмкондри через те, що ніхто з молодих людей, здавалося, не помічав її, але джентльмен похилого віку поступився для неї місцем. Це був опасистий джентльмен, на ньому був масивний капелюх брунатного кольору; обличчя в нього було квадратне, червоне, а вуса сивуваті. Марія подумала, що джентльмен виглядає на полковника, і вона замислилась, наскільки він ввічливіший, ніж молоді люди, які просто дивилися прямо перед собою. Джентльмен почав розмовляти з нею про Хеловін та про дощову погоду. Він гадав, що її пакунок повний різних солодоців для малюків, і сказав, що все правильно: нехай діти насолоджуються життям, поки ще малі. Марія погоджувалася з ним і підтримувала його, киваючи та підкашлюючи. Він був дуже люб'язний з нею, і коли вона вийшла на Кенел Брідж, вона подякувала йому і вклонилася, і він уклонився їй і підняв свого капелюха й усміхнувся приємно; і коли вона йшла вулицею, пригинаючи свою голівку під дощем, вона думала, як легко розпізнати справжнього джентльмена навіть тоді, коли він трішки напідпитку.

Коли вона зайшла в дім Джо, всі закричали: "Ось і Марія!" Джо був уже вдома, він прийшов додому з роботи, і всі діти були одягнені по-святковому. Там було ще двоє чималих сусідських дівчат, і святкові ігри тривали. Марія віддала пакунок з тістечками старшому хлопчику, Алфі, щоб він розподілив між усіма, і місіс Донеллі сказала, як мило з її боку, що Марія принесла такий великий пакунок з тістечками, і примусила всіх дітей сказати Марії:

— Дякуємо, Маріє.

Але Марія сказала, що вона принесла дещо особливе для їхніх мамі й тата, що, вона впевнена, це їм сподобається, і вона почала шукати свій кекс із коринкою. Вона намагалася відшукати його у пакунку з крамниці Даунза, і потім у кишенях свого дощовика, і потім на вішалці, але ніде не змогла його знайти. Тоді вона запитала всіх дітей, чи не з'їв Його хто-не-будь з них, звичайно ж, помилково, — але всі діти відповіли ні, і виглядало на те, що їм не подобається їсти кекси, якщо їх можуть звинуватити в крадіжці. У кожного була своя розгадка цієї таємниці, а місіс Донеллі сказала, що все ясно: Марія залишила його у трамваї. І Марія, пригадуючи, як збентежив її джентльмен з сивуватими вусами, почервоніла від сорому, прикрості, розчарування. Із думкою про невдачу її маленького сюрпризу та про два шилінги і чотири пенси, які вона викинула на вітер, вона мало не розплакалася.

Але Джо сказав, що це дурниці, і примусив її сісти біля каміна. Він був дуже привітний. Він розповідав про все, що відбувається у нього на роботі, і [76] розказав їй, як він дотепно відповів менеджерові. Марія не розуміла, чому Джо так сміється над відповіддю, яку він дав, але зауважила, що, певно, менеджер дуже владна особа і з ним тяжко мати справу. Джо відповів, що він не такий-то і поганий, якщо знати, як

поводитися з ним, і що він може бути злагідливим, якщо не гладити його проти шерсті. Місіс Донеллі грала на піаніно для дітей, і вони танцювали та співали. Потім дві сусідські дівчини частували всіх горіхами. Ніхто не міг знайти горіхоколу, і Джо мало не розгнівався і запитав, як може Марія розколоти горіхи без щипців. Але Марія сказала, що не хоче горіхів і не треба про неї турбуватися. Потім Джо запитав, чи не вип'є вона пляшечку міцного портеру, і місіс Донеллі сказала, що, якщо вона забажає, у них є також і портвейн. Марія сказала, що вона б воліла не пити нічого, але Джо наполягав.

Марія вимушена була поступитися йому, і потім вони сиділи біля каміна, згадуючи давні часи, і Марія подумала, що може замовити добре словечко за Алфі. Але Джо закричав, хай Господь Бог покарає його, якщо він знову коли-небудь скаже хоча б слово своєму братові, і Марія сказала, що вона жалкує, що торкнулася цієї справи. Місіс Донеллі зауважила своєму чоловікові, що дуже соромно так говорити про свою плоть і кров, але Джо відповів, що Алфі йому не брат, і між ними мало не зчинилася сварка. Але Джо сказав, що він не хоче дратуватися напередодні такого свята, і запропонував дружині відкрити ще одну пляшку портеру. Двоє сусідських дівчат завели звичайні для Хеловіна ігри(14), і незабаром знову всі розвеселіли. Марії було так приємно бачити, як радіють діти, і що Джо та його дружина почуваються так погідно. Двоє сусідських дівчат поклали кілька блюдець на стіл, і потім підводили дітей із зав'язаними очима до столу. Одне отримало молитовник, а інші троє отримали воду; і коли одна з дівчат отримала обручку, місіс Донеллі застережливо посварилася пальцем на почервонілу дівчину, нібито говорячи: "О, я тебе бачу наскрізь!" Потім вони наполягли, щоб зав'язати очі і Марії, підвести її до столу, і побачити, що ж вона отримає; і поки вони надягали пов'язку, Марія все сміялася та сміялася, доки кінчик її носа мало не торкнувся кінчика її підборіддя.

Вони підвели її до столу, сміючись та жартуючи, і вона простягнула руку, як вони їй казали зробити. Вона порухала рукою тут і там і опустила її на якесь з блюдець. Вона відчула щось м'яке, мокре(15) і здивувалася, що ніхто нічого не каже і не знімає з неї пов'язки. Якусь мить панувала тиша; а потім почулося шарудіння і шепотіння. Хтось сказав щось про садок, і, нарешті, місіс Донеллі сказала щось дуже роздратовано до однієї з сусідських дівчат і звеліла їй викинути це відразу: це вам не гра. Марія зрозуміла, що щось не так, і довелося їй повторити все знову: і цього разу вона отримала молитовник.

Після цього місіс Донеллі заграла ріл міс МакКлауд(16) для дітей, і Джо примусив Марію випити чарчину вина. Невдовзі всі знову повеселішали, і місіс Донеллі сказала Марії, що вона, мабуть, стане цього року монашкою, адже їй дістався молитовник. Марія ніколи не бачила Джо таким люб'язним до неї, яким він був цього вечора: він так приємно розмовляв і так багато згадував. Вона сказала, що вони всі такі добрі до неї.

Нарешті діти стомилися і захотіли спати, і Джо попросив Марію, чи не заспіває вона якусь коротеньку пісеньку перед тим, як піде, якусь одну зі старих пісень. Місіс Донеллі сказала: "Будь ласка, будь ласка, Маріє!", і Марії довелося підвестися і стати

біля піаніно. Місіс Донеллі наказала дітям сидіти тихо і слухати пісню Марії. Потім вона заграла вступ і сказала: "Ну-бо, Маріє!", і Марія, зашарівшись, заспівала тонюсіньким тремтливим голосом. [77]

(14) Хеловінові ігри — ігри, в які грають у святкову ніч: учасники з зав'язаними очима повинні вибрати що-небудь з предметів, розкладених на таці. Ці предмети мають символічне значення: молитовник означає церковне покликання; монети означають багатство; обручка — заміжжя; вода означає життя або подорожування; земля — смерть, і цей символ у часи Джойса вже не вживався.

(15) Дівчата поклали землю (звідси назва оповідання) на блюдце як жарт.

(16) Традиційна ірландська мелодія, яку виконували на скрипці; ріл — швидкий танець.

Вона співала пісню: "Мені снилося, що я у палатах жила"(17), і коли вона дійшла до другого куплету, вона заспівала знову:

"Приснилося мені, що я жила в палатах,
Що я царицею великою була ,
І не давала, щоби брат ішов на брата,
Взірцем я гідности для слуг, князів була.
І не злічити всіх багатств, які я мала,
Що зберігалися здавен в моїй казні,
Та найдорожчий скарб, який я в світі знала —
Твої слова ласкаві і сумні".

Але ніхто не намагався вказати їй на її помилку; і коли вона закінчила свою пісню, Джо був дуже схвилюваний. Він сказав, що немає кращих часів, ніж часи давні, і немає для нього кращої музики, ніж музика старого бідолашного Балфа(18), щоб там не казали інші люди; і його очі так налилися слізьми, що він не міг знайти того, чого шукав, і нарешті вимушений був попросити свою дружину сказати йому, де штопор.

(17) Це пісня із опери Майкла Вільяма Балфа "Циганочка", про яку мова йшла також в оповіданні "Евеліна". Помилка Марії тут у тому, що вона проспівала одну і ту ж строфу, першу, двічі.

(18) Старий бідолашний Балф: у той час, про який іде мова в оповіданні, Балф став дуже немодним композитором.